

Datura stramonium zehirlenmesine bağlı deliryum: Bir olgu

Rugül KÖSE,¹ Özlem ÖZTÜRK ŞAHİN,² Ercan ABAY³

ÖZET

Genel tıbbi duruma bağlı deliryumda tedavi etiyolojiye yöneliktir. Altta yatan etiyolojik nedenin belirlenmesi, ilgili tıbbi bölüm ile işbirliği içinde götürülmelidir. Bu hastaların servis içinde uyumsuzlukları, özellikle ajitasyonları gözlenirse psikiyatri konsültasyonu istenmektedir. Bu yazıda, acil serviste ajitasyon nedenli görülen, öykü ve klinik izlem ile datura stramonium zehirlenmesine bağlı deliryum tanısı koyduğumuz bir olgu sunulmaktadır. Bu olguyu sunmaktaki amacımız, sık görülen, tanı ve tedavisinde psikiyatristlerin yer aldığı deliryum tablolarının etiyolojisinde yer alan madde zehirlenmelerine değinmek ve doktorların etiyolojide göz önünde bulundurmaları için, halk arasında yaygın kullanımı olan bir zehirli bitki hakkında bilgi vermektir. (*Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2008; 9:54-57)

Anahtar sözcükler: Datura stramonium, deliryum, zehirlenme

A case of delirium due to datura stramonium intoxication

ABSTRACT

Treatment is based on the etiology in the delirium due to a general medical condition. To determine the underlying cause, different medical departments must work together. Psychiatric consultations are needed when these patients act against the services' rules or become agitated. We present a case where the patient was evaluated for the agitated behavior in the emergency unit and diagnosed as delirium due to datura stramonium intoxication. Our aim in presenting this case is to draw attention to the substance intoxications which are frequently seen in the etiology of delirium cases where psychiatrist take role in the diagnosis and treatment process, and to give information about this widely used poisonous herb for the doctors to keep in mind. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2008; 9:54-57)

Key words: Datura stramonium, delirium, intoxication

GİRİŞ

Genel tıbbi duruma bağlı deliryumda tedavi etiyolojiye yöneliktir. Altta yatan etiyolojik nedenin belirlenmesi, ilgili klinik dal ile işbirliği içinde götürülmelidir. Bu hastaların servis içinde uyumsuzlukları, özellikle ajitasyonları gözlenirse, psikiyatri konsültasyonu istenmektedir. Bu yazıda, acil serviste ajitasyon nedenli görülen, öykü ve klinik izlem ile datura stramonium zehir-

lenmesine bağlı deliryum tanısı koyduğumuz bir olgu sunulmaktadır. Bu olguyu sunmaktaki amacımız, sık görülen, tanı ve tedavisinde psikiyatristlerin yer aldığı deliryum tablolarının etiyolojisinde yer alan madde zehirlenmelerine değinmek ve doktorların etiyolojide göz önünde bulundurmaları için, halkın yaygın olarak kullandığı bir zehirli bitki hakkında bilgi vermektir.

Datura stramonium L., 20-100cm boyunda, dik

¹ Uzm.Dr., ² Arş.Gör.Dr., ³ Prof.Dr., Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, EDİRNE

Yazışma adresi: Prof.Dr. Ercan ABAY, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, EDİRNE

E-posta: abayercan@hotmail.com; eabay@mail.trakya.edu.tr

gövdeli, 7-14 dallı, kahverengi-siyah tohumlar içeren 3-4 cm'lik yeşil meyveleri ve büyük beyaz boru şeklinde çiçekleri olan senelik bir bitkidir (Şekil 1). Yol kenarlarında, terkedilmiş alanlarda ve tarlalarda yabani halde yetişebilir. Ülkemizin çoğu bölgesinde yaygın olarak bulunur ve bitkisel ilaç olarak kullanılır. Tatula, tatala, domuz pitiri, dikenli otu, şeytan elması ve boru çiçeği adlarıyla bilinir. Toplanıp kurutulularak, yapraklarından hazırlanan sigaralar astım ve bronşit için kullanılır. Tohumları akne, egzema, hemoroid tedavisinde ve antispazmodik olarak yutulur. Bölgesel ağrılara karşı merhemi de yapılmaktadır. Etkin maddelerinden dolayı ilaç endüstrisinde önemli sayılmakta ve ilaç yapımına katılma yönünden ilk sıralarda yer almaktadır. İçerdiği atropin ve skopolamin nedeniyle kötüye kullanılabilen bir maddedir.¹⁻³ Ayrıca parkinsonizmde rijiditeyi azaltır ve parasempatomimetik ajanların yol açtığı zehirlenmelerde antidot olarak kullanılır.⁴

Şekil 1. Datura stramonium bitkisi

OLGU

N.Ü., 55 yaşında, erkek, ilkökul mezunu, emekli, çocuklarıyla birlikte yaşıyor. Yaklaşık 30 yıldır alkol içme davranışı öyküsü olan hasta anlamsız konuşma ve davranışlarının olması nedeniyle acil servisimize getirilmiş. Yakınları tarafından hastanın gece boyunca huzursuz olduğu, uyumadığı, sık sık idrara çıktığı fark edilmiş. Sabah 11.00 sularında sersemlik hisseden, peltek konuşan, sol kolunun tutmadığını söyleyen ve sarhoşvari yürüyen hasta, birkaç saat

sonra yakınlarını ve çevresini tanımamaya ve olmayan şeyleri görüyormuş gibi anlatmaya başlayınca saat 18.00 sularında acil servisimize getirilmiş. Acil servis hekimi tarafından değerlendirilen hastanın vital bulguları stabil, dahili muayenesi doğal olarak saptanmış. Dizatri ve ataksi nedeniyle nöroloji tarafından değerlendirilen hastada pupiller dilatasyon dışında muayene bulgusu saptanmamış ve bu da nörolojik patolojiye bağlanmamış. Yapılan tam kan sayımı, rutin kan biyokimyası (açlık kan şekeri, üre, kreatinin, aspartat amino transferaz, alanin amino transferaz, sodyum, potasyum, klor), tam idrar tahlili, C-reaktif proteini normal sınırlarda saptanan hastanın ajite olması ve alkol içme davranışı öyküsü nedeniyle psikiyatri konsültasyonu istenmiş.

Psikiyatrik öyküde hastanın 30 yıldır alkol içme davranışının olduğu, son 4-5 yıldır alkol içme davranışının arttığı (gecede ortalama bir şişe şarap), ara sıra bırakma girişimlerinin olduğu ama bunların bir ayı aşmadığı öğrenildi. Alkolü bıraktığı dönemlere ait deliryum tremens öyküsü tanımlanmadı. Ayrıca son bir yıldır unutkanlık, ilişki sorunları nedeniyle moral bozukluğu, içine kapanma yakınmaları varmış. Bilinci açık olan ama tam olarak kooperasyon sağlanamayan hastanın psikiyatrik bakışında zaman, yer ve kişi yönelimi bozuktur. Görsel varsanıları olan hastanın duygulanımı artmış ve duygudurumu endişeliydi. Hasta, alkol içtiği son tarih yakınları tarafından bilinmediğinden, deliryum tablosunun alkol yoksunluğuna bağlı olabileceği düşünülerek psikiyatri servisine yatırıldı ve diyazepam içeren sıvı tedavisine başlandı.

Hastanın deliryum tablosu yatışından yaklaşık 24 saat sonra geriledi. Hastanın yatışında görülen psikiyatrik muayene bulguları tamamen normale döndü. Yakınmalarının başladığı gece 1.5 şişe kadar şarap içtiği ve yanında eşek dikenini adıyla bildiği bir bitkinin tohumlarından 10-20 tane kadar yuttuğu öğrenildi. Bitkiyi hemoroide iyi geldiğini duyduğu için topladığını ve ilk kez o gece denediğini söyledi. Sıvı tedavisi sonlandırılan hasta alkol bağımlılığına yönelik tedavi önerisini reddetti. Weschler Hafıza Ölçeğinde kayıt belleği, kısa süreli sözel bellek gibi sözel bellek süreçlerinde hafif düzeyde, anımsama ve tanıma gibi sözel bellek süreçlerinde orta düzeyde bozulma olduğu, kısa ve uzun süreli görsel belleğinde orta düzeyde bozulma olduğu, frontal lob yetileriyle ilgili kategorizasyon yetilerinde bozulma olmadığı, ancak soyutlama ve planlama becerilerinde bozulma olduğu saptandı.

Yuttuğu bitki hakkında araştırma yapılan hasta, datura stramonium olduğu öğrenilen bitkinin etkileri ve alkolün etkileri konusunda bilgilendirildikten sonra kendisinin ve yakınlarının isteğiyle taburcu edildi.

TARTIŞMA

Deliryum, hastanelerde en sık karşılaşılan ruhsal bozukluktur ve hastanede görülme sıklığı %5-10 arasında değişmektedir. Bir hastaneye tedavi olmak için başvuran 65 yaşın üzerindeki bireylerin %15'inde hastaneye yatış sırasında deliryum tablosu vardır. Genel tıbbi duruma bağlı deliryumda tedavi nedene yöneliktir ve tedavi etiyoloji saptandıktan sonra ilgili bölüm tarafından yürütülür. Alta yatan nedenler ise enfeksiyonlar, madde kötüye kullanımları, madde yoksunlukları, metabolik bozukluklar, toksinler, nörolojik durumlar, endokrin bozukluklar, ilaçlar gibi çok sayıdadır.⁶ Deliryum tablosunda hastaneye başvuran olgularda etiyolojiye yönelik araştırma acil servis hekimi tarafından; hastanın öyküsü, fizik muayenesi ve laboratuvar sonuçlarına göre olası neden saptandıktan sonra ilgili bölüm konsültanları ile hastanın tedavisi yürütülür. Hastaların servis içinde uyumsuzlukları, özellikle ajitasyonları söz konusu olduğundan psikiyatri konsültasyonu istenmekte ve etiyolojiye yönelik incelemelerde psikiyatri hekimleri de yer almaktadır.

Deliryum tablosu içinde acil servise başvuran bu olgu acil servis hekimi tarafından değerlendirilmiş, alkol kullanımı dışında bir fiziksel hastalık öyküsü saptanmamış; fizik muayenesinde, nörolojik muayenesinde ve laboratuvar incelemelerinde patoloji saptanmaması üzerine alkol içme davranışı öyküsü ve ajitasyon nedeniyle psikiyatri konsültasyonu istenmiştir. Psikiyatrik öyküsünde yoğun alkol içme davranışının ve ara ara bırakma girişimlerinin olması, son alkol içme davranışının tarihinin belirlenememesi, canlı görsel varsanılar, psikomotor ajitasyonla giden klinik tablosunun olması nedeniyle etiyolojide sık rastlanılan deliryum tremens düşünülmüştür.

Alkole bağlı bozukluklara sıklıkla diğer maddelerle ilişkili bozukluklar eşlik eder. Eşlik edecek bu durumların tanınması tedavi açısından önem taşır. Hastaların kendi istekleriyle başvurmadıkları durumlarda madde kullanımıyla ilgili öykü almak güçleşir. Bu kişilerin savunucu tutumları ve özkıyım oranlarının da yüksek olduğu düşünülürse, daha dikkatli olunmalı ve her türlü olasılık göz önünde bulundurulmalıdır.⁷

Datura stramonium zehirlenmesinden sorumlu olan maddeler, bitkinin tüm bölümlerinde bulunan alkaloitlerdir. Bunlar, L-hiyosiyamin ve onun rasemizasyonu sonucu oluşan atropin ve skopolamindir (hiyosin). Yüz tohum yaklaşık 6 mg atropin içerir. Bizim olgumuzda 0.6-1.2 mg atropin alımı söz konusudur. Antikolinerjik zehirlenme belirtileri dilate pupiller, taşikardi, azalmış cilt tonusu, merkezi sinir sistemi depresyonu, ciddi ajitasyon ve varsanılardır. Acil servise başvuran 17 hastada yapılan bir araştırmada, 7-200 arasında tohum almış olan hastalarda 3-9 saat sonra antikolinerjik zehirlenme görülmüştür. Aynı araştırmada antikolinerjik ajitasyon ve deliryumda fizostigminin benzodiyazepinlere üstünlüğü gösterilmiştir.⁵

Bizim olgumuzda bitki ile birlikte alkol içilmesi tabloyu ağırlaştırmıştır; alkol atropinin neden olduğu sersemlik, baş dönmesi gibi belirtileri artırır. Çoğu kez deliryum beyinde kolinerjik nöronal iletiminin inhibisyonuna bağlı olarak gelişmektedir. Normal yaşlanma sürecinde kolinerjik işlevde azalma ile birlikte bilişsel işlevlerde değişiklikler olmaktadır. Gerek Alzheimer hastalığı tanısı konan kişiler, gerekse daha az derecede olmakla birlikte diğer yaşlı kişilerde kolinerjik nöronal iletimde azalma, bu kişilerde deliryum riskini artıran önemli bir etkidir.⁶ Bu olguda öykü ve psikometrik incelemede saptanan bilişsel yıkımın hastada gelişen antikolinerjik deliryum tablosuna katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Ülkemizde yaygın olarak bulunan bu bitki ile ilgili bildirilen zehirlenme olgularında egemen tablo konfüzyona eşlik eden otonomik bulgulardır.¹ Bu olguda saptadığımız bilişsel yıkımın ve birlikte alkol içilmiş olmasının hastada otonom bulgulardan çok, deliryum tablosunun egemen olmasına yol açtığını düşünüyoruz.

Datura stramonium zehirlenmesi yüzyıllardır bilinmektedir ve epidemik ölümlere yol açtığı dönemler olmuştur. Bitkinin kötüye kullanılmasına bağlı zehirlenmeler sık bildirilmektedir. Acil servis başvurularında etken her zaman saptanamayabilir; örneğin, kalp kriziyle başvuran bir özkıyım olgusunda etken otopside doku örnekleri yoluyla bulunabilmiştir.⁴ Madde kötüye kullanımı ve bağımlılığını değerlendirirken, geleneksel tedavilerde kullanılan bitkileri de göz önünde bulundurmalıyız. Deliryum olgularında etiyolojinin titiz bir şekilde araştırılması ve geleneksel olan, reçetesiz satılan tedavilerin de deliryuma yol açabileceğinin akılda tutulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Bölükbaşı N. Tatula (şeytan elması, datura stramonium) zehirlenmesi: Üç olgu sunumu. 4. Anadolu Adli Bilimler Kongresi Poster Özetleri, Poster no. 21, 2005.
2. Uzun E, Sarıyar G, Adersen A, Karakoc B, Ötük G, Oktayoglu E, ve ark. Traditional medicine in Sakarya province (Turkey) and antimicrobial activities of selected species. *J Ethnopharmacol* 2004; 95:287-296.
3. Esendal E, Kevseroğlu K, Aytaç S, Özyazıcı G. Değişik azot dozlarının Samsun çevresinde doğal floradan toplanan Datura (*Datura stramonium* L.) bitkilerinin önemli bitkisel özelliklerine etkisi. *Turk J Agric For* 2000; 24:333-339.
4. Steenkamp PA, Harding NM, van Heerden FR, van Wyk BE. Fatal Datura poisoning: identification of atropine and scopolamine by high performance liquid chromatography/photodiode array/mass spectrometry. *Forensic Sci Int* 2004; 145:31-39.
5. Salen P, Shih R, Sierzenski P, Reed J. Effect of physostigmine and gastric lavage in a Datura stramonium-induced anticholinergic poisoning epidemic. *Am J Emerg Med* 2003; 21:316-317.
6. Bayraktar E. Delirium, demans, amnestik ve diğer kognitif bozukluklar. C Güleç, E Köroğlu (eds.), *Psikiyatri Temel Kitabı*, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1996, s.221-256.
7. Schuckit MA. Alcohol-related disorders. BJ Sadock, VA Sadock (eds.), *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Philadelphia, Lippincott Williams and Wilkins, 2005, s.953-971.